

«Det var egentlig ikke lov, men det var artig!» Røff lek i generasjoner

Ragnhild Norderhus, Gunilla Eide Isaksen og Maria Øksnes

Sammendrag

Gjennom retrospektive intervju har vi fått innsikt i tre generasjoners minner om lek i barndommen i Norge. Vi undersøker hvordan tre ulike generasjoners beskrivelser av røff lek i barndommen endrer seg. Analysene viser at alle generasjonene har funnet rom for den røffe leken som de beskriver på kontinuumet farlig lek – skummel lek – lek som rampestreker. Denne nyanseringen kan bidra til økt forståelse for røff lek og spenninger mellom generasjoner, kontinuitet og endringer av deltakernes erfaringer av lek i barndomshistorisk perspektiv.

Nøkkelord: barndomsminner, retrospektive intervju, farlig lek, rampestreker, skummel lek

“It wasn’t really allowed, but it was fun!” Rough play for generations

Abstract

Through retrospective interviews we gained insight into three generations’ memories about play in their childhood in Norway with a particular focus. In this article we examine how three generations descriptions of rough play and how this may have changed over time. Our analysis indicates that all generations have found room for rough play. They describe this play on a continuum from dangerous play – scary play – pranks. The nuances of rough play can contribute to an understanding of tensions between generations, continuity, and changes in the participants’ experiences of play from a historical perspective.

Keywords: childhood memories, retrospective interviews, dangerous play, pranks, scary play

Innledning

Eksperter fra ulike forskningsfelt er bekymret for barns lekevilkår fordi blant annet spill, data, lekeplasser, usikre urbane miljø og tidlig skolestart bidrar til regulering og restriksjoner av barns lek (Enerstvedt, 1982; Karsten, 2005). På samtidig advarer forskere mot å uten videre fastslå tap av spontan, ustrukturert, utendørslek ut fra en romantisk forestilling om lek i fortiden (Pollock, 2019). Barn har alltid strevd for å beholde kontrollen over leken sin, men:

(...) often youngsters have employed their guile to cultivate an underground of self-structured and informal play that they did not care to talk about, and that the older generation undervalued or did not approve (Chudacoff, 2007, s. 13).

Denne selvstyrte leken kan betegnes som røff. Den tolkes ofte som farlig eller grenseoverskridende, og mange barn erfarer spenning og stor glede i den (Chudacoff, 2007, 2015; Hart

og Tannock, 2019). Hart og Tannock definerer røff lek på en måte som inkluderer et mangfold av former for fysisk lek som for eksempel rough-and-tumble play, risikofylt lek, og krigslek:

Verbally and physically cooperative play behavior involving at least two children, where all participants enjoyably and voluntarily engage in reciprocal role-playing that includes aggressive make-believe themes, actions, and words; yet lacks intent to harm either emotionally or physically (Hart og Tannock, 2019, s. 200)

Selv om røff lek er omdiskutert, har det historisk sett vært manglende interesse for den i akademien (Hart og Tannock, 2019). På den andre siden har barndomshistorien stort sett handlet om fortellinger om hvordan barndommen har vært dårligere eller bedre før enn nå, om forfall og framskritt, om brudd eller kontinuitet. Forholdet mellom generasjoner er et av de aller mest sentrale historiske fenomener (Schrumppf, 2008). Ved å utforske forholdet mellom generasjonenes erfaringer av røff lek, er hensikten med studien vår å bidra med større presisjon og dypere forståelse av kompleksiteten ved røff lek i et barndomshistorisk perspektiv. Studien kan bidra til å nyansere idylliseringen av fortiden, der man så for seg at barn lekte fritt og at samfunnet var mer barnevennlig (jf. Heywood, 2005; Korsvold, 2008). Vi undersøker hvilke endringer og likheter vi kan finne i forholdet mellom de tre generasjonenes erfaringer. Mens tidligere forskning på røff lek har fokusert på kjennetegn ved lek (jf. Hart og Tannock, 2019), bygger vi på den biografiske tradisjonen innenfor generasjonsstudier (Närvanen og Näsman, 2004), der deltakernes erfaringer av lek i barndommen og beskrivelser av hvilken mening røff lek hadde for dem er omdreiningspunkt. Med bakgrunn i dette, er forskningsspørsmålet vårt: *På hvilken måte endrer tre ulike generasjoners beskrivelser av røff lek i barndommen seg?* For å belyse dette har vi gjennomført kvalitative intervju med del-

takere fra tre ulike generasjoner. Vi innleder artikkelen med en kort oversikt over tidligere barndomshistorisk forskning på lek, før vi presenterer metodologiske valg og utfordringer. Datamaterialet undersøkes tematisk og våre analyser viser at røff lek beskrives på kontinuumet farlig lek – skummel lek – lek som rampestreker.

Lek i barndomshistorisk forskning

Lek fremheves som den viktigste delen av barnekulturen (Enerstvedt, 1978; Sutton-Smith, 1997). Lek som et barnekulturelt fenomen er vårt teoretiske utgangspunkt i denne artikkelen og innebærer fokus på deskriptive sider fremfor eventuell nytteverdi – en verdi som den pedagogiske forskningen hovedsakelig har vært opptatt av. Ut fra et barnekulturelt perspektiv er det moroa og spenningen som står sentralt i barns lek (Sutton-Smith, 1997). Lekforskningen beskyldes for ikke å ha vært der barn har vært, men der den ønsker at barn skal være; i den stille og rolige leken. Det har bidratt til at lekens ville sider er oversett, herunder røff lek. Barn lever i en kroppslig verden der det å løpe, hoppe og rope er gøy (Rasmussen, 1993). I et barndomshistorisk perspektiv diskuteres det at fortida idealiseres og idylliseres, og at samtidens barn stadig erfarer begrensinger i muligheter til røff lek. Idealiseringer av fortiden kan knyttes til en myte om den bekymringsfrie barndommen der barn fikk leke fritt, men også myten om at samfunnet var mer barnevennlig før (Cunningham, 2000; Korsvold, 2008; Nordbakke, 2018).

Det finnes generelt lite systematisk forskning på barns lek i historisk barndomsforskning (jf. Cunningham, 2000; Enerstvedt, 1978, 1982; Thuen, 2000). I Norge er de mest systematiske studiene utført av Åse Enerstvedt, som grundig dokumenterer hva barn har lekt før i tiden. Hun foreslår at leken i liten grad ser ut til å endre seg eller gå tapt. Barn viderefører lekstradisjoner og leker mye det samme som barn lekte for 40–50 år siden (Enerstvedt, 1978,

1982, 2014). Enerstvedt nyanserer mange voksnens forestillinger om at samtidens barn ikke leker som de selv gjorde og hevder voksne ikke gjenkjenner barns lek (jf. Cunningham, 2000). Ørnulf Hodne (1987, 2010) har dokumentert barndomsminner knyttet til lek i skolen. Det er få spor av det som kan oppfattes som røff lek i disse studiene. Enerstvedt (1978) trekker frem skøyerstreker og poengterer at det er voksne som gir denne betegnelsen. Barn kaller det lek. Barna gir uttrykk for at de søker denne leken fordi den er morsom, spennende og litt farlig. Enerstvedt understreker at det ikke er farlig, men helt uskyldig lek, som for eksempel å ringe på dørklokker, skrive lapper, binde tråd i lommebøker, epleslang, binde to dører sammen og kaste snøball. I minner fra den gamle folkeskolen 1885–1925 finner Hodne (1987) beskrivelser av slåsskamper og krigslek. Hodne (2010) fant at barn i friminuttene ble nektet å leke bestemte leker, som for eksempel å kaste snøball og kaste på stikke. Dette føyer seg inn i en lang tradisjon for å betrakte lek som nyttig, farlig og umoralsk. Forbud ble et viktig virkemiddel. Barn anser ofte lek som en mulighet til å handle på egen hånd, og komme unna voksnens forbud og krav om lydighet. Forskningen vi har undersøkt antyder en spenning mellom generasjoner i oppfatning av hva som er lek og hva som eventuelt er god og dårlig lek.

Denne spenningen mellom generasjoner er eksplisitt hos Howard Chudacoff som i et historisk perspektiv belyser hvordan barn ikke fulgte voksnens formaninger. Han refererer til Janet Gillespie som reflekterer over sin egen barndom:

Since all the really interesting and original things we did were labelled «naughty» by the adult world, I didn't mind being naughty at all. (...) We were not interested in goodness; it was too boring (Chudacoff, 2007, s. 127).

I jakten på spenning og moro ser det ut til at barn unngikk de voksenovervåkede lekeplassene. Barna hadde andre tanker om

hvordan de kunne definere og selv kontrollere sin lek. For å illustrere hvordan barn og voksne betrakter lek ulikt, viser Chudacoff (2015) til dagboknotater til en jente på 9 år: «I don't think grown-up people understand what children like» (Chudacoff, 2015, s. 101). Chudacoff peker på at dette handler om en spenning mellom generasjoner i historien om barns lek. I Nord-Amerika før 1800 finnes skildringer av barn som ble slått for leken sin og sine «roguish tricks», men som ikke sluttet med dem, noe som illustrerer at barn gikk langt for å erfare moro og spenning (Chudacoff, 2015, s. 105).

Sett i et barndomshistorisk perspektiv, er et gjennomgående spørsmål hvor mye frihet barn skal ha i den ustrukturerte tiden, som eventuelt kan brukes til røff lek. Siste halvdel av 1900-tallet beskrives barndommen som kommersialisert og flere involveres i strukturerte voksenstyrte aktiviteter. Norsk forskning viser at denne tendensen fortsetter (Nordbakke, 2018). Denne utviklingen bidrar til at barns lek finner veien innendørs. Mange barn erfarte trolig at voksne dikterte deres lekaktiviteter i større grad (jf. Chudacoff, 2015; Nordbakke, 2018). Chudacoff (2015, s. 108) foreslår at:

Kids still find ways to appropriate their own play sites, incorporate and transform a multitude of objects into playthings, and conspire ways to elude adult management (...) That ability to find fun in a «town» of boys or girls, exclusive adults, is and has been what is wondrous about children's play.

Forskning på lek viser at barn og voksne, men også forskere, gjerne har ulike oppfatninger av den (Glenn, Knight, Holt og Spence, 2012). Røff lek misforstås ofte pga. ulike oppfatninger og erfaringer. For å korrigere misforståelser er det viktig å få utdypet forståelse for hvordan røff lek kan erfares og beskrives av ulike generasjoner. Utover samlebetegnelsen røff lek har vi ikke fulgt en bestemt definisjon av lek, men en fenomenologisk tilnærming (jf. Sutton-Smith, 1997): aktivitetene eller atferden deltakerne

selv erfarer som lek kategoriseres som lek. Før vi presenterer våre funn mer inngående, redegjør vi for metodologiske valg.

Metodologisk tilnærming

Datagrunnlaget består av 90 retrospektive individuelle intervju gjennomført i 2019 og 2020. Utvalget besto av menn og kvinner som i undersøkelsesperioden var mellom 70–80, 50–60 og 20–30 år. Generasjon i vår studie betegner deltakere født i tre ulike tidsrom som antas å ha påvirket deres minner av lek i barndommen. Deltagerne regnet seg som barn i perioden opp til femtenårsalderen. Det første utvalget er de som erfarte barndom under krigen og i etterkrigstiden (1940–1965). Det andre utvalget er de som var barn «da oljen kom til Norge» (1960–1985). Det tredje utvalget var barn i en periode med økt institusjonalisering av barndommen (1990–2015), med bl.a. full barnehagedekning og økt tilgang på digitale medier for alle (for utdyping av utvalg se Isaksen, Norderhus og Øksnes, 2021). Vi anvender generasjon også om forholdet mellom barn og foreldre (jf. Chudacoff, 2015).

Kriterier for utvalg var alder, jevn kjønnsfordeling og interesse for å dele barndomsminner. I våre forskningsetiske vurderinger har vi lagt til grunn de nasjonale retningslinjene (Den nasjonale etiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, NESH, 2021). Vi rekrutterte fra egne nettverk og var derfor oppmerksomme på frivillighet som et viktig forskningsetisk prinsipp. Vi har også vært opptatt av å behandle deltakerne respektfullt blant annet i gjengivelse av deres erfaringer av lek i barndommen, samt i å være sensitive i samtalene. Vår erfaring er at retrospektive intervju kan utløse uforutsette situasjoner der deltakerne blir berørt av minnene fra barndommen som kunne lede til bitterhet og gråt. Vi ivaretok deltakerne og forsikret oss om at de i etterkant av intervjuene hadde det bra. Den juridiske lovligheten ved studien er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD).

Retrospektive intervju kan fange opp de ny-

anser den historiske barndomsforskningen etterlyser (Korsvold, 2008) og skape en dypere forståelse for kompleksiteten ved røff lek og hva den gir slags mening for de som deltar i den. Tematikkene i intervjuguiden la opp til en åpen og bred undersøkelse av aspekter som ofte regnes som en god, moderne barndom, for eksempel lek, moro, venner og skole (Cunningham, 2000, s. 27). I analysene av data-materialet la vi merke til at erfaringer av *farlig lek* ble fremhevet av mange deltakere i de to eldste generasjonene. Kodingen ble en invitasjon til videre avgrensede analyser (Saldaña, 2021), ikke minst med bakgrunn i mangelen på barndomshistorisk forskning og lite teoretisering av farlig lek. Vi har forholdt oss til deltakernes fortellinger gjennom en fortolkende praksis (Gubrium og Holstein, 1997). I vår fortolkende praksis har vi lagt til grunn at temaene deltakerne bringer inn ikke kan tas for gitt, men må underbygges med materiale. Vår vurdering av hva som er viktig å kode bygger på vår teoretiske skoloring (Saldaña, 2021). Vi har studert transkripsjonene i flere omganger for å forstå og kode materialet. I arbeidet med sortering og redusering har vi bygd på tematikker som var gjentakende hos deltakerne i de ulike generasjonene. Vi har rekategorisert materialet i flere omganger. I dette arbeidet har vi jobbet med å sikre at vi forholder oss til materialet på en rettferdig og etterrettelig måte. Det har vært viktig for oss å ikke tvinge materialet inn i teoretiske kategorier (Saldaña, 2021).

Kategoriseringen er som nevnt basert på deltakernes ord, men preges av forskernes teoretiske blikk. Mens farlig lek var en betegnelse deltakerne anvendte, fant vi ved nærmere analyser av materialet grunnlag for å anvende den akademiske betegnelsen røff lek (jf. Hart og Tannock, 2019) som en overordnet kategori. Deretter ble farlig lek, skummel lek og rampestreker valgt som nyanseringer med bakgrunn i deltakernes beskrivelser og vokabular. Deltakernes egne analytiske refleksjoner har vært viktige for oss (Rennstam

og Wästerfors, 2015). Kategoriene deltakerne har inspirert til anser vi som fruktbare på den måten at folkelige varianter av akademiske uttrykk bringes inn og nyanserer forskning på røff lek ut fra den subjektive erfaringen i retrospekt. Lekrelatert forskning støtter seg ofte på teoretiske forestillinger om lek (Glenn et al., 2012) som kan stå i motsetning til deltakernes erfaringer eller folkelige forståelser av lek. Med intensjonen om å beholde nærhet til våre data (Saldaña, 2021), har vi forsøkt å gå i dialog med empirien. Utdrag av deltakernes fortellinger presenteres i beskrivende sekvenser som gjenspeiler tematikkene de brakte inn (Rennstam og Wästerfors, 2015).

Kontinuitet og endring i generasjoners røff lek

Å finne spor av både endringer og kontinuitet hører til barndomshistorie generelt og historien om barns lek (Chudacoff, 2015; Karsten, 2005; Schrupf, 2008). Beskrivelser av røff lek forekom ofte i materialet vårt og var noe begge kjønn i alle generasjonene fortalte om. Vi tolker det som uttrykk for kontinuitet. Vår tolkning er at røff lek synes å ha stor betydning for deltakerne. Det kommer også til uttrykk når de forteller at de gikk langt for å delta i ulike former for røff lek. Etter hvert fant vi at det dreide seg om ulike nyanser og varianter av røff lek. Røff lek, slik deltakerne beskriver den, deler noen karakteristikk (jf. Hart og Tannock, 2019), men har også andre nyanser som kommer til uttrykk på et kontinuum fra *farlig* lek, *skummel* lek til *lek som rampestreker*. Alle deltakerne beskriver jakten på spenning og moro som drivkraften for å søke røff lek.

Farlig lek – tilhører den fortiden?

Flere deltakere påpeker at leken deres var så røff at de opplevde den som farlig. Det var i hovedsak deltakerne fra de to eldste generasjonene som beskrev den farlige leken. Når Enerstvedt (1978) hevder at den leken barn i hennes undersøkelse beskriver som skøyler-

streker og litt farlig var helt uskyldig lek, overprøver hun barns oppfatning. Samtidig antyder hun at begrepet farlig brukes ureflektert. Det pekes dessuten på individuelle oppfatninger av hva som konstituerer farlig aktivitet (se Sandseter, 2007). Det kan føre til både en undervurdering og overvurdering av hvor farlig lek kan være. Farlig lek kan forstås opp mot risikofyllt lek (Sandseter, 2007) som kan føre til skader. I vår studie beskriver deltakerne at leken førte til skade og død. Å snakke om farlig lek kan forstås som en selvmotsigelse når et sentralt kjennetegn på lek hevdes å være en ufarlig sone der barn kan prøve ut virksomhet de ikke ville turt i «virkeligheten» (Sutton-Smith, 1997). Andre lekforskere antyder en mer komplisert grense mellom lek som ufarlig og farlig (Schousboe, 1993). Den grensen berøres i vårt materiale:

Årene på rattkjelke i gatene. Da rant vi fra Kuhaugen og ned til Innherredsveien. Det var mindre trafikk, men det var jo livsfarlig likevel. Jeg husker det var Singsakertrikken den gangen som gikk i sløyfe. Jeg har det bildet veldig klart: Jeg og en annen kom ned gaten i full fart over trikkeskinnen og der kom trikken antagelig en meter fra oss. Jeg så bare svart. Vi føk forbi. Hadde det vært en tidel, kanskje et hundredels sekund senere, så hadde jeg ikke vært her i dag (Tore, 72).

Tore beskriver aking på rattkjelke som en form for lek som var farlig for ham og vennene. På denne måten utfordrer han, og andre deltakere i studien, vanlige definisjoner av lek (King, 1979). Utsagn som indikerer at det handler om lek har Maren (54) når hun sier: «Jeg tror ikke vi enset at ting kunne være farlige». Deltakerne forteller at de glemte formaninger og forbud når de lekte: «Vi fikk nok noen formaninger om å være forsiktige, men når vi kom ned dit [til elva] så lekte vi og glemte det» (Karl, 50).

De to eldste generasjonene beskriver det vi tolker som *farlige lekesteder*. Det var i fjell og bergskrenter, ved elver, i fjæra eller ved vann.

Beskrivelser av farlig lek var ofte knyttet til det å være aktiv og ute i naturen, men også mellom husene, i gata eller i trafikken:

Mange av lekene gikk ut på å utfordre hverandre til å gjøre ting som kunne være ganske farlig. Lek som gjorde at vi ble kjemperedde. Vi klatret mye i bratte skrånninger i fjellet og en gang falt en av kompisene mine ned. Vi klatret også mye i fiskejellene og der ramlet vi også ned flere ganger (Johan, 53).

Sammenliknet med andre land har barn i Norge trolig hatt en stor rekkevidde for hvor de kunne leke i sin barndom (Karsten, 2005). I tråd med tidligere forskning (Chudacoff, 2015) forteller deltakerne i liten grad at de lekte på lekeplasser, barnehagen eller på skolen. De unngikk voksenovervåkede områder. Noen forteller at det var steder de egentlig ikke fikk lov til å leke fordi det var farlig. Dette åpner for nyansering av idylliseringen av fortidens barndom der barn fikk leke fritt. Voksne satte restriksjoner, men de ble ofte brutt eller glemt.

De to eldste generasjonene har mange minner om lek i trafikken. Selv om det var færre kjøretøyer i gatene da de hadde sin barndom, fortelles det om høy risiko for skade. Flere av de eldre deltakerne forteller om dødsfall i forbindelse med aking og å kjøre sparktog (sparkstøttinger som ble satt sammen som tog) i trafikken. Noen få fra den yngste generasjonen beskriver minner om aking rett ut i trafikkerte veier, men de hadde ingen fortellinger om «broiing». Det var en populær lek blant de to eldste generasjonene:

Da fikk vi tak i baklemmen. Det sto gjerne en på hver side av veien og når lastebilen kom hev vi oss frem og fikk vi tak i baklemmen og så klinket vi oss til. Der hang vi. Det var farlig. Jeg husker vi broijet. Kommunen hadde en firhjulstrekk landrover med tilhenger. Den broijet vi nedover Festningsgaten. Jeg tror vi var fem stykker. Og så var det bart der som hjulene gikk og så var det snø mellom og på sidene. Vi var fem-seks stykker som hang bakom der. De så oss jo de som kjørte og så begynte de å kjøre siksakk. Vi havarerte

hele gjengen i en klasse av guttunger. Den ene hadde kul i hodet og blåøyer og forstuede ankler. Vi hinket oss bort derifra, husker jeg (Tore, 72).

Vi kan spørre om dette ville skjedd i dag eller om det som Schrupf (2021) omtaler som «en endret barndomsforståelse» ville gjort det utenkelig for sjåføren å gjøre situasjonen farligere for barna.

Nært relatert til de eldste generasjonenes muligheter til å leke overalt var tilgangen til *farlige materialer og ting*. De to eldste generasjonene forteller hvordan også farlige ting ble leketing (jf. Chudacoff, 2015). De kunne finne materialer til å lage pil og bue eller sprettert. Stoppenåler og ullgarn de fant hjemme, ble brukt til luftgeværpiler og erter til blåserør. Vi hørte fortellinger der barn ble truffet i øyne og ble blinde. Andre materialer fant man fritt i naturen: «Ett av de sterkeste minnene er da jeg sprang etter en av kompisene mine med en stor stein og kastet den i bakhodet på ham og jeg husker at blodet sprutet» (Johan, 53). Også jenter fortalte om voldsomme steinkriger de deltok i. Ofte gikk det bra, men det hendte at barn døde. Deltakere fra de to eldste generasjonene forteller at de fant ting fra krigen som kunne være farlig, for eksempel sprengstoff og granater. Etter hvert som barna ikke like lett fant spennende ting fritt rundt omkring, kjøpte de utstyr som de kunne leke med:

Det var spesielt jeg og en til som holdt på med det. Da kjøpte vi ugress-salt, natriumklorat. Det rørte vi ut i vann og så dynket vi avispapir i det vannet. Da fikk vi natronpapir og kunne lage raketter og bomber. Det var som krudd, det. Det var et farlig eksplosiv (Asgeir, 53).

Vårt inntrykk er at deltakerne, som barn, var klar over farene og at voksne hadde sagt fra om hva de ikke fikk lov til å leke med og hvor. Likevel oppsøkte deltakerne fra alle generasjonene farlige steder og prøvde å få tak i farlige ting for å oppleve spenning og moro sammen med venner. Deltakerne beskriver den farlige leken som noe å trakte etter, som noe de for

eksempel skulket skolen for å delta i, eller de brøt regler og forbud for å gjøre. De visste godt hva de hadde lov til, men det handlet også om at de glemte seg eller ikke kunne la være eller stoppe leken. Hilde (56) forteller:

*Det var mye spenning knyttet til denne leken [akingen]:
hvor hardt det var, hvor mye is det var, hvor mye snø
det var og hvor mye vi kom til å slå oss. Klarte man å
styre unna trærne, klarte man å unngå veien?*

Å knytte drivkraften ved leken til spenning og moro er i tråd med et av de viktigste kjennetegn på lek (jf. Sutton-Smith, 1997).

Den yngste generasjonen beskriver mange av de samme røffe lekene som de to andre generasjonene, men det er få fortellinger om farlig lek som kan sammenliknes med de eldste generasjonenes. De yngste forteller ikke om dødsfall. Kristine (24) forteller om en av de farligste episodene for den yngste generasjonen når hun beskriver lek med ild som førte til at det tok fyr i tørr halm. På samme tid preges den yngre generasjonens fortellinger i større grad av voksnes restriksjoner som skjermer dem fra den farligste leken. Også de eldste generasjonene erfarte forbud i leken, men det var trolig utfordrende å opprettholde forbudene fordi barna hadde stor lekeradius. I den grad voksne tematiseres i de eldste deltakeres fortellinger er det snakk om unngåelser. Deltakerne beskriver at økte restriksjoner kom av voksne som var tettere på barna og hadde bedre mulighet til å sørge for at regler og forbud ble overholdt. Disse erfaringene kan forstås i lys av en sammensatt historisk og teknologisk utvikling som påvirker det fysiske lekemiljøet. For eksempel økende trafikk, utbygging og sikkerhetskrav, der blant annet byggeplasser ble inngjerdet. Medieutviklingen, inkludert digitalisering, flyttet leken inn på barnerommene, barndommen institusjonaliseres og bidrar til at leken blir mindre farlig (Chudacoff, 2015; Nordbakke, 2018). En økt

oppmerksomhet omkring barns tid og rom til å leke førte leken inn på trygge steder beskyttet fra mye som kunne være farlig.

Skummel lek – institusjonalisering ufarliggjør?

Å avgjøre om en lek var farlig eller skummel var utfordrende både for forskerne og deltakerne. Lek beskrevet som farlig av deltakerne, ble av forskerne oppfattet som skummel og omvendt, slik vi så hos Enerstvedt. Vi gjenkjente den metodologiske utfordringen som innebærer at mønster sjelden er hundre prosent komplett og uimotsigelig. Beskrivelser kan ofte tilhøre flere kategorier (Saldaña, 2021). Dette kan også tolkes som uttrykk for spenningen mellom generasjonene og individuelle vurderinger avgjør hvor grensen går for om noe er farlig eller skummelt. Grenseoppgangene er uklare. I ord-bøker brukes skummelt om noe som oppleves som farlig uten å være det. Det kan være ubehagelig eller noe man kvier seg for. Poenget er at mange av deltakerne skiller farlig lek fra leken som bare var skummel. Misforståelser knyttet til røff lek kan trolig forstås i lys av forestillingen om at den er entydig farlig (Hart og Tannock, 2019), men våre deltakeres beskrivelser viser at ikke all røff lek er farlig – selv om voksne brukte det som et argument for å forby visse leker. Mange av våre deltakere fra alle generasjonene forteller om episoder hvor det kunne gå hardt for seg. Det var sjelden de reflekterte over at det kunne være farlig mens de var i leken, men det var skummelt. Sett i ettertid er det flere som trekker fram at det nok kunne være mer farlig enn de ante da de stod midt i leken. En måte å tolke skillet hos deltakerne mellom farlig og skummel, var at de selv mente de i all hovedsak hadde kontroll på den skumle leken de forteller om, og at de vet at det gikk bra.

De eldste deltakere beskriver også motsatt, at leken var mindre farlig enn man kanskje skulle tro: «Vi fikk god oversikt over hva vi mestret og hva vi ikke mestret. Jeg kan ikke huske at noen skadet seg» (Ellen, 52). Det dreide seg kanskje

mer om at leken var grenseoverskridende med tanke på regler og normer, og risiko for sanksjoner. Å skille mellom hvorvidt lek er farlig eller skummel ser ut til å være mindre utfordrende når barndommen institusjonaliseres og barns lek i økende grad foregikk på *institusjonaliserte lekesteder* som ikke var direkte farlige. Selv om de skulle være barnevennlige, kunne lekeplassene invitere til skummel lek. Også mye av den skumle leken foregikk ute i naturen: «Vi klatret mye i trær» (Roy, 25). Else (70) forteller at de klatret så høyt opp at de nesten ikke turte å klatre ned igjen. Mange fra de to eldste generasjonene forteller at om sommeren lekte de ved elva eller sjøen, uten voksne til stede: «Det var ingen som passet på oss. De stupte til og med fra broa og ned i elva før de hadde lært seg å svømme» (Randi, 72).

Samlet sett er beskrivelsene fra 20–30-åringene mer preget av lek de erfarer som skummel enn farlig. Måten de forteller om det på kan være uttrykk for at de synes voksne overdriver i sine vurderinger av hva som kan betegnes som farlig lek. Deltakerne fra alle generasjonene forteller for eksempel om at snøballkrig var en populær aktivitet. De eldre deltakerne minnes leken som morsom, men det kunne også være skummelt dersom eldre unger deltok. I motsetning til de eldre generasjonene forteller flere av 20–30-åringene at snøballkrig var forbudt eller kunne bli stoppet når den foregikk i skolens friminutt. Andreas (27) forteller:

Det var også snøballkriger mellom trinn (...). Det var egentlig ikke lov, men det var artig. (...) Jeg har ikke helt skjont meg på hvorfor det ikke var lov, men det var sikkert fordi at de voksne var redde for at vi skulle være stygge når vi kastet. Men jeg så aldri på det som et problem. Jeg kommer ikke på at det var noen som skadet seg noe voldsomt på det.

I sitatet kommer spenningen mellom generasjoner, mellom voksne og barn, frem når Andreas ikke skjønner forbudet mot snøballkrig. *Kongen på haugen* var også en lek som alle generasjonene beskriver at de holdt på med.

Siri (25) forteller at hun husker godt *Kongen på haugen*. Brøytebilen lagde en stor snøhaug midt i skolegården der barn i alle aldre samlet seg. De fikk holde på helt til noen ble skadet: «Det kunne bli litt voldsom lek». Siden det kunne «gå hardt for seg» ble denne leken forbudt på flere skoler i Norge på 2010-tallet. Dette skriver seg inn i historien om forsøk på å forby barns lek (Cunningham, 2000). Ved norske skoler og barnehager ser vi eksempel på at lek forbys, særlig den røffe i form av lekslåsning, og tradisjonelle leker som utvikles inspirert av voldelige filmer og spill (Espeseth, 2021). Ironisk nok gjør forbud ofte leken mer spennende. Det ble trolig lettere å sanksjonere regler og forbud når barn befant seg innenfor institusjonenes rammer, på lekeplasser eller skolegårder der voksne kunne følge med på leken. Det å flytte leken inn i institusjoner kan handle om å ufarliggjøre røff lek, å gjøre den «bare» skummel. Utvikling av barndomsforståelse kan spille inn med tanke på at den til en viss grad ga barn større frihet før i tiden, og hvor barn grep muligheten til å ferdes mer fritt på godt og vondt (Schrumpf, 2021).

At voksne og barn har ulike oppfatninger av farlig og skummel lek har stått frem som en særlig utfordring i deltakernes fortellinger om denne leken. Det fremstår som tydelig, også for skummel lek, at deltakerne kunne anstrenge seg for å erfare spenning og moro:

Jeg lekte litt med brødrene mine. (...) jeg hadde mye tøff lek med dem, softgun og paintball. Jeg var menneskelig målskive. Jeg var den irriterende lillesøstra som gjerne ville være med. De var jo forbildene mine og jeg gikk langt for å få være med (Charlotte, 25).

I hovedsak driver alle generasjonene med mye av den samme skumle leken, men med noen variasjoner. Mens de eldste generasjonenes skumle lek foregår utendørs, er den yngste generasjonens lek i større grad institusjonalisert. Det kan synes som om de eldste deltakernes skumle lek er mer i grenseland til farlig enn de yngstes lek. Samtidig er det en vurderingssak

hvorvidt lek med softgun er mindre farlig enn lek med pil og bue de eldste generasjonene drev med.

Rampestreker – en morsom lek i tre generasjoner

Mange av deltakerne i studien forteller om rampestreker. I den barndomshistoriske forskningen trekker Enerstvedt (1978) frem skøyerstreker som en egen kategori definert av voksne. Barn kaller det lek. Lek og rampestreker kan overlape, men handler ikke alltid til det samme. Mens barn i lek er fokusert på hva de holder på med, er rampestreker mer orientert mot å utfordre grenser og eksperimentere, noe som kan betraktes som lekenhet (jf. Steinholt og Harstad, 2021). Steinholt og Harstad (2021) skiller mellom lek som noe som skjer med barn og rampestreker som noe barn lar skje. Rampestreker forstås som noe barna kan gjøre spontant, men også planlegger. I vårt materiale ser vi at rampestreker i liten grad reduseres på den måten at generasjonene erfarer at de begrenses av teknologisk eller annen samfunnshistorisk utvikling. Rampestreker fremstår som relativt uavhengig sted og ting. Det er heller slik at den finner nye former i nær tilknytning til, for eksempel, institusjonaliseringen. Denne lekenheten kan sies å være uttrykk for kontinuitet. Det er denne lekenheten vi tydeligst gjenkjenner i deltakernes fortellinger. Rampestrekene som beskrives går igjen i alle de tre generasjonene, som epleslang, ringe på dører og stikke av, «tulleringe» (å ringe til datidens fasttelefon der nummer ikke ble vist og ingen kunne vite hvem som ringte) eller kaste epler, plommer eller snøballer på vindu og biler.

Deltakerne i undersøkelsen vår forteller at rampestreker ofte handlet om å teste ut voksnes reaksjoner. Den yngre generasjonen knytter flere av sine rampestreker til det institusjonelle hverdagslivet. De bruker rampestreker om det å finne på tull og tøys i skolegården:

Det var ikke så mye kontroll og det var lett å stikke av, det husker jeg vi gjorde på SFO (skolefritidsordning). Da kunne vi springe ned mot butikken og de voksne kom løpende etter oss for å hente oss tilbake (Trine, 26).

Også i barnehagen minnes deltakerne at de gjorde ting de ikke hadde lov til. Å rømme fra barnehagen er et kjent fenomen (Rasmussen og Smidt, 2001). Synnøve (24) forteller at hun og ei venninne pleide å stikke av:

Vi sprang fra vår barnehage over et jorde og til en annen barnehage. (...) De voksne fra den andre barnehagen kom og spurte om vi var nye. De hadde sikkert fått en telefon om at vi var der og kom ut til oss. De lot som ingenting og det var så artig. Det gjorde vi flere ganger. (...) Vi ble ganske smarte etter hvert og fulgte med når det var pause, når en av de voksne gikk inn og det kom nye ut. Da benyttet vi anledningen til å stikke av. (...) Det var så artig, spennende og skummelt på samme tid.

Mange rampestreker var ganske uskyldige, slik Sofie (24) forteller: «Iblant gjorde vi pøbelstreker. Vi kastet røykbomber bak skolen. Sånne som vi kjøpte med ulike farger. Ingen fant ut hvem som gjorde det, så det gikk fint». Deltakerne veksler mellom å bruke pøbelstreker, rampestreker og skøyerstreker. Pøbel blir ofte assosiert med hærværk og deltakerne husker at voksne kunne bli sinte for noe av det som de gjorde. De understreker at de gjorde rampestreker for å ha det gøy og spennende, ikke for å ødelegge ting. De kunne kaste plommer på vegger, men de kastet bevisst så de ikke skulle treffe vindu eller noe som kunne bli ødelagt. En aktivitet som alle de tre generasjonene beskriver, er å lage tomme lurepakker som de la på veien for å lure folk til å plukke opp. Det kunne være en fin pakke eller en lommebok festet i et fiskesnøre som barna nappet bort når voksne bøyd seg ned for å ta den opp. En litt annen variant av denne rampestreken forteller Karl (53) om:

Det verste vi gjorde, og som jeg har skjønt i ettertid var litt stygt, var å strekke en ulltråd over veien. For i mørket ser det ut som ståltråd. Da bråbremsset bilene selvfølgelig når de så den. Det kunne jo være litt leit hvis det var glatt og sånn, men til stor jubel fra barna.

Rampestrekene var ikke kun rettet mot voksne, men også mot yngre barn:

Jeg og en til ble en gang fanget av to eldre gutter. De var cowboyer og vi var indianere. De satte oss inn i et revebur, et tomt bur som sto mellom to bur med rev i. Der ble vi plassert helt til noen voksne kom og hentet oss. Vi kom oss ikke ut selv fordi vi var låst inne og det var jo store dyr på siden av, så da var vi litt redd. En gang tok de oss med i en fryser som var gravd ned på stranda. Den gravde de opp og puttet oss oppi og så gravde de over igjen. Etter ei stund ble de nok litt bekymret, og kom og hentet oss (Johan, 53).

Ut fra hvordan Johan forteller historien fremstår det som ganske uskyldige rampestreker der vi aner at også barn har ulike oppfatninger av hva som var lek og ikke. Intensjonen var trolig ikke å skade noen (jf. Hart og Tannock, 2019). Mens de eldre barna kanskje ville skremme de yngre litt og syntes det var moro, kan det hende barna i fryseboksen syntes det var skummelt eller til og med farlig. Det handler om ulike posisjoner eller ståsted man har i leken eller rampestrekene (Schousboe, 1993).

Alle sier det var spenningen ved om de ble oppdaget som var drivkraften i mye av rampestrekene. Enkelte var så utpekulerte at når de gikk på slang, tok de med seg barn som ikke løp så raskt, for selv å komme seg unna. Andre forteller at de kunne løpe langt inn i skogen for å gjemme seg. Flere forteller at dersom de fikk lov til å ta epler, var det ikke så stas å gjøre det. Dersom den de ringte på til ble sint, var det ekstra spennende, slik Ellen (52) forteller:

Jeg husker spesielt en kar nedi gata. Han var lærer og han var kanskje spesielt utsatt av den grunn. Han kom en gang etter oss. Det var mørkt, så vi sprang innover skogen. Jeg husker vi gjemte oss bak ei rot og

vi hørte at han kom etter oss for å lete etter oss. Han var rasende, men vi synes det var spennende. Så det var jo underholdende. Det var ikke like morsomt hvis noen bare åpnet døra og lukket den igjen. Det var ikke det som var spennende.

At voksne ikke reagerte eller ga uttrykk for aksept for rampestreker var noe deltakerne ikke verdsatte. Det bidro heller til en utflåting av den. Flere forteller at de minnes at det som var spennende var nettopp å bevege seg i grenseland mellom hva som var lov og ikke lov, det å snike seg til ting. Mens farlig lek og skummel lek ofte handlet om å unngå voksne, var deltakernes fortellinger om rampestreker relatert til oppvigling og turring (Steinsholt og Harstad, 2021), en form for opposisjon mot voksne, men også barn, jenter mot gutter, eldre mot yngre. Det blir tydelig i fortellingene om rampestreker hvordan leken må leke med noe eller noen, og at særlig voksnes grenser er morsomme å utfordre (jf. Steinsholt og Harstad, 2021). At det er morsomt, går igjen i beskrivelsene. Det dreier seg ofte om beskrivelser av et fellesskap, vi mot dem, å ha moro på voksnes bekostning, noe som kan gjenspeile spenningen mellom generasjoner. Det kunne være skummelt, men aldri farlig!

Avsluttende diskusjon

I denne studien stilte vi spørsmål ved hvordan tre generasjoners beskrivelser av røff lek i barndommen endrer seg. I forlengelsen av Chudacoffs studie av minnemateriale knyttet til barns lek i USA, viser vår studie hvordan generasjoner i Norge fra 1940-tallet og frem til 2000-tallet har funnet rom for røff lek. Vi tolker fokuset på røff lek som uttrykk for at det var betydningsfullt for mange og noe de la seg på minne – både på godt og vondt. Våre deltakere gir uttrykk for at også de som var barn mellom 1990–2015 lekte røft, om enn med noen andre betingelser enn de som var barn mellom 1960–1985 og mellom 1940–1965. Dette innebærer en barndomshistorisk kontinuitet som dermed utfordrer forestillingen om at yngre generasjoner ikke finner rom for røff lek på

grunn av regulering og restriksjoner, men at spontan, ustrukturert lek og utendørslek marginaliseres (Pollock, 2019). På samme tid kan røff lek nyanseres på kontinuumet fra farlig lek, til skummel lek, til mer uskyldige rampestreker. Vi ser en forskyvning i den røffe leken blant de tre generasjonene på kontinuumet der vi hører mindre om den farlige leken som førte til død og store skader på mennesker blant den yngste generasjonen. Selv om også enkelte fra den yngre generasjonen forteller om minner om farlig lek, finner vi at de to eldste generasjonene beskriver leken som mer farlig enn den yngre generasjonen. Man kan derfor stille spørsmål ved om den farlige leken tilhører fortiden. Villkårene for leken har endret seg, og med bakgrunn i vårt materiale har vi sett at for eksempel de fysiske forholdene gjør det vanskeligere for den yngre generasjonen å broi og kjøre sparktog som de eldste. Vi er kjent med at ungdommer i 2021 hadde spenning og moro med å henge etter busser. Nylig har vi også observert barn i Trondheim som kaster seg ut på akebrett parallelt med biler som kjører. Det er interessant, og kan bety at den yngre generasjonen viderefører former for farlig lek. At den ikke kommer tydeligere frem i vårt materiale kan henge sammen med hvordan de yngste deltakerne snakket om leken. Det er mulig å tolke dem som preget av normative syn på hva som er god oppdragelse og god barndom (Madsen, 2018).

Den eldre generasjonen beskriver på sin side i mindre grad rampestreker. De husker at de gjorde rampestreker, men utdyper ikke. Når de har fortellinger om brojing og steinkrig, blir rampestreker kanskje ikke verdt å nevne. Rampestreker ser ut til å være den formen for røff lek som er tydeligst gjennomgående for alle generasjonene. Det er liten tvil om at en rekke sammensatte og komplekse forhold som teknologisk utvikling, økt sikkerhet, institusjonalisering og sentralisering (jf. Nordbakke, 2018) har bidratt til at erfaringer av farlig lek er blitt færre. Mye av leken beskrives av alle generasjonene som skummel. I tråd med tidli-

gere forskning har vi sett at deltakerne peker på at voksne og barn ofte har ulike oppfatninger om hva som er farlig og skummel lek. Våre funn viser at flere av deltakerne i studien, i sin beskrivelse av den røffe leken, ser at den kunne vært farligere enn de forstod da de deltok i den. Å kategorisere den som farlig eller skummel var komplisert og noe som reflekterte spenninger mellom generasjoner, forstått som barn og voksne (Chudacoff, 2015). Slik vi tolker den yngre generasjonen mente de at mange voksne kategoriserte leken som farlig når den ikke var det, og frarøvet barn muligheter til lek de verdsatte. Det kan knyttes til at en sentral drivkraft for den røffe leken som deltakerne i alle generasjonene beskriver, er jakten på spenning og moro. Denne jakten handler ofte om hvordan barn skaper sine egne rom for lek, både innenfor og utenfor de rommene voksne regulerer (Chudacoff, 2007, 2015; Hart og Tannock, 2019; Sutton-Smith, 1997). Dette viser blant annet til sitatet i tittelen som peker på at selv om noe ikke var lov, var det morsomt. Kanskje nettopp fordi det ikke var lov. Det illustrerer hvordan barn er gode til å se moroa i verden omkring og går langt for å erfare den. De følger ikke voksnes formaninger, men finner muligheter til å leke på egen hånd, selv om de er klar over at voksne oppfatter det som en dårlig lek (Chudacoff, 2015; Rasmussen, 1993), også innenfor institusjonene. Det åpnes for å stille spørsmål ved tradisjonen for ensidig å betrakte lek som unyttig, farlig og umoralsk, og å innføre forbud uten videre.

Deltakerne i vår studie gir uttrykk for nyanterte tanker om at erfaringen av spenningen og moroa med røff lek er en vesentlig livserfaring, noe som gir livet en særlig kvalitet. Mange deltakere oppvurderer den røffe leken i retrospekt og antyder at barn gjerne kunne hatt mer av den i dag, at barn beskyttes eller kontrolleres for mye og møter krav om at leken skal være pedagogisk riktig. Dette nyanserer spenningen mellom generasjoner der eldre har undervurdert barns lekekultur (Chudacoff, 2015, s.101):

(...) even the older generation has admitted that self-structured play can define the main joy of childhood, a means whereby, under the right conditions, youngsters independently learn and adapt through self-expression, risk-taking, and interaction.

Med bakgrunn i materialet vårt argumenterer vi for at røff lek er historisk og samfunnsmessig betinget, men at også det enkelte barns jakt på moro og spenning virker inn på hvorvidt røff lek stadig fremstår som en del av barns lekstradisjon. Røff lek fremstår som et komplekst tema og i denne studien dekker vi kun et område der tre ulike generasjoner beskriver sine lekerfaringer fra barndommen. Til tross for at Enerstvedt (1982) dokumenterer at barn viderefører lekstradisjoner, uttrykker hun også bekymring for at barns lekstradisjon kan forsvinne om forholdene ikke legges til rette for den. Det peker på behov for videre forskning, som kan dokumentere barns erfaring av lek i en tid der mye av leken synes organisert (Chudacoff, 2015; Hart og Tannock, 2019). I tillegg til den barndomshistoriske verdien av forskningen, kan vår forskning også gi bedre grunnlag for refleksjon omkring voksnes grensesetting av røff lek.

Takk

Takk til deltakerne i denne studien som har bidratt med sine minner om lek i barndommen og til Institutt for lærerutdanning, NTNU, for økonomisk støtte til å gjennomføre studien.

Referanser

- Chudacoff, H.P. (2007) *Children at Play. An American History*. New York: New York University Press.
- Chudacoff, H.P. (2015) The history of children`s play in the United States, Pellegrini A.D. (red.) *The Oxford Handbook of the development of play*. New York: Oxford University Press, s. 101– 109.
- Cunningham, H. (2000) *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid*. Oslo: Gyldendal akademisk.

- Den nasjonale etiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora, NESH, (2021) *Forsknings-etiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora*. Tilgjengelig fra: <https://www.forskningsetikk.no/retningslinjer/hum-sam/forskningsetiske-retningslinjer-for-samfunnsvitenskap-og-humaniora/>
- Enerstvedt, Å. (1978) *Kongen over gata*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Enerstvedt, Å. (1982) *Tampen brenn. Norske barneleikar*. Oslo: Det norske samlaget.
- Enerstvedt, Å. (2014) *Vil du vite hvordan barn lekte i gamle dager?* Bergen: Eide forlag.
- Espeseth, D. (2021) *“Squid Game” endret leken i barnehagen*. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/_squid-game_-endret-leken-i-barnehagen-1.15704665 (Hentet: 27.oktober 2021).
- Glenn, N.M.; Knight, C.J.; Holt, N.L. og Spence, J.C. (2012) Meaning of play among children, *Childhood*, 20(2), s. 185–199. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1177/0907568212454751>
- Gubrium, J.F. og Holstein, G.A. (1997) *The New Language of Qualitative Method*. New York: Oxford University Press.
- Hart, J.L. og Tannock, M.T. (2019) Rough play: Past, Present, and Potential, i Smith, P.K. og Roopnarine, J.L. (red.) *The Cambridge Handbook of Play*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 200–221.
- Heywood, C. (2005) *Barndomshistoria*. Lund: Studentlitteratur.
- Hodne, Ø. (1987) *Skolen i gamle dager*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hodne, Ø. (2010) *Folkeskolen i folkeminnet*. Oslo: Cappelen Damm.
- Isaksen, G.I.; Norderhus, R. og Øksnes, M. (2021) Ikke dårligere enn før, men annerledes: En generasjonsstudie av lek i barndommen, *Barn*, 39(1), s. 27–39. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.5324/barn.v39i1.3763>

- Karsten, L. (2005) It All Used to be Better? Different generations on Continuity and change in Urban Children`s Daily Use of Space, *Children`s Geographies*, 3(3), s. 275–290. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1080/14733280500352912>
- King, N. (1979) The kindergartners` perspective, *The Elementary School Journal*, 80(2), s. 80–87. Tilgjengelig fra: <https://www.jstor.org/stable/1001284>
- Korsvold, T. (2008) Introduksjon til tema-nummeret. Tema: Barn og barndom i historien, *Barn*, 26(2), s. 5–12. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.5324/barn.v26i2.4339>
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal.
- Madsen, O.J. (2018) *Generasjon prestasjon: Hva er det som feiler oss?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Närvänen, A.-L. og Näsman, E. (2004) Childhood as Generation or Life Phase?, *Young*, 12(1). Tilgjengelig fra: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1103308804039637>
- Nordbakke, S. (2018) Children's out-of-home leisure activities: Changes during the last decade in Norway, *Children's Geographies*, 17(3), s. 347–360. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1080/14733285.2018.1510114>
- Pollock (2019) Children at play in Western Europe, 1500–1800, i Smith, P.K. og Roopnarine, J.L. (red.) *The Cambridge Handbook of Play*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 281–301.
- Rasmussen, H. T. (1993) *Den vilda leken*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Rasmussen, K. og Smidt, S. (2001) *Spor af børns institutionsliv. Unges beretninger og erindringer om livet i børnehaven*. København: Hans Reitzels forlag.
- Rennstam og Wästerfors (2015) *Fra stoff til analyse: om analysearbeide i kvalitativ forskning*. Lund: Studentlitteratur AB
- Saldaña, J. (2021) *The Coding Manual for Qualitative Researchers. 4. utg.* Sage Publications Ltd (UK).
- Schrumpf, E. (2008) Barndomshistorie – perspektiver og problemer, *Barn*, (26)2, s. 13–30. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.5324/barn.v26i2.4337>
- Schrumpf, E. (2021) Foreldrefellen, *Klassekampen*, 20.04.21. Tilgjengelig fra: <https://klassekampen.no/utgave/2021-04-20/foreldrefellen>
- Sandseter, E. B. H. (2007) Categorising risky play – How can we identify risk-taking in Children's play, *European Early Childhood Education Research Journal*, 15(2), s. 237–252. Tilgjengelig fra: https://www.researchgate.net/publication/236986860_Categorizing_risky_play_-_How_can_we_identify_risk-taking_in_childrens_play
- Schousboue, I. (1993) Den onde leg. En utvidet synsvinkel på legen og dens funksjoner, *Nordisk Psykologi*, 45(2), s. 97–119. Tilgjengelig fra: <https://doi.org/10.1080/00291463.1993.10637085>
- Steinsholt, K. og Harstad, O. (2021) Kunsten å erobre paradiset? Et blikk på rampestreker og avgrensede meningsprovinser, i Fodstad, C.; Glaser V. og M. Sæther (red.) *Den frie lekens vilkår*. Oslo: Universitetsforlaget, s. 25–44.
- Sutton-Smith, B. (1997) *The ambiguity of play*. Harvard: Harvard university press.
- Thuen, H. (2000) Introduksjon, i Cunningham, H. (red.) *Barn og barndom fra middelalder til moderne tid*. Oslo: Gyldendal akademisk, s. 9–25.

Forfatterpresentasjon

Ragnhild Norderhus er universitetslektor i pedagogikk ved Institutt for lærerutdanning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Hun har tilhørighet til forskningsgruppen «Barn og unges livskvalitet i skole og oppvekst» (BULKIS). Norderhus er spesielt opptatt av barn og unges oppvekstvilkår, herunder lek, inkludering, mangfold, friminutt og mobbing. E-post: ragnhild.norderhus@ntnu.no

Gunilla Eide Isaksen er universitetslektor ved Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Hun har tilhørighet til forskningsgruppen «Barn og unges livskvalitet i skole og oppvekst» (BULKIS). Isaksen er engasjert i tema som omhandler pedagogens møte med mangfoldet av barn og foreldre, lekens vilkår i barnehage og skole, samt barns oppvekstbetingelser og sosial ulikhet. E-post: gunilla.e.isaksen@ntnu.no

Maria Øksnes, ph.d. er professor i pedagogikk ved Institutt for lærerutdanning, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Hun har tilhørighet til forskningsgruppen «Barn og unges livskvalitet i skole og oppvekst» (BULKIS). Hennes forskning har dreid seg omkring lek, fritid, barndom og ungdom. E-post: maria.oksnes@ntnu.no